

5. Робертсон Дж.К. Аудит / Дж.Р. Робертсон. — М.: КРМГ и Контакт, 1993. — 496 с.

6. Савченко В.Я. Аудит: [Навч. посібник] / В.Я. Савченко. — К: КНЕУ, 2004. — 322 с.

7. Сонин А. Зачем компании внутренний аудит? [Електронний ресурс] / А. Сонину. — Режим доступу: http://www.iaa-ru.ru/publication/member_articles/sonin2/.

Статтю подано до редакції 26.05.13 р.

УДК 657

Амбарчян В. С., аспірант
кафедра обліку в кредитних і бюджетних установах
та економічного аналізу
Київський національний економічний
університет ім. В. Гетьмана

РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ ПОРТФЕЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ БАНКІВ ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ

АНОТАЦІЯ. В статті охарактеризовано міжнародні стандарти обліку та звітності, що застосовуються в процесі здійснення інвестиційних операцій банків з цінними паперами в торговому портфелі, портфелі на продаж та портфелі до погашення. Проаналізовано зміни в процедурах подальшої оцінки придбаних фінансових інструментів в зв'язку із заміною окремих стандартів. Запропоновано вдосконалену класифікацію цінних паперів у відповідності з новими принципами обліку та звітності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: МСФЗ, цінні папери, фінансові інструменти, подальша оцінка, справедлива вартість, амортизована собівартість.

АННОТАЦИЯ. В статье охарактеризовано международные стандарты учета и отчетности, которые применяются в процессе осуществления инвестиционных операций банков с ценными бумагами в торговом портфеле, портфеле на продажу и портфеле до погашения. Проанализировано изменения в процедурах дальнейшей оценки приобретенных финансовых инструментов в связи с изменениями отдельных стандартов. Предложено усовершенствованную классификацию ценных бумаг в соответствии с новыми принципами учета и отчетности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: МСФО, ценные бумаги, финансовые инструменты, последующая оценка, справедливая стоимость, амортизированная себестоимость.

ANNOTATION. The characteristic of International accounting and financial reports standards, applied in bank investment securities transactions in trading portfolio, available-for-sale portfolio and held-to-maturity portfolio, are considered in the article. Changes in procedures of financial instruments subsequent measurement, caused by the substitution of certain standards, are analyzed. Improved classification of investment securities according to new accounting standards is suggested.

KEY WORDS: IFRS, securities, financial instruments, subsequent measurement, fair value, amortized cost.

Постановка проблеми. Операції банків з придбання цінних паперів на фондовому ринку є одними з найбільших за обсягами розміщених активів, що пояснюється високим рівнем прибутку та відносно низькими ризиками інвестиційної діяльності. Міжнародний характер інвестиційних операцій вимагає від інвесторів не тільки відображення результатів діяльності за єдиними уніфікованими принципами, а й здійснення постійного контролю за змінами в МСФЗ з метою пристосування внутрішніх методик до міжнародних правил.

Аналіз останніх джерел чи публікацій. Питанням обліку фінансових інвестицій у відповідності з міжнародними стандартами звітності присвячені роботи О.Е. Кузьмінської [1], О.В. Небильцової, Р.С. Коршікової, Л.І.Лук'яненка, В.В.Ходзицької [2], П. М. Сенищ, В. І. Ричаківської, М. Л. Лапішко, Л. П. Снігурської [3], Г.І. Спяк [4] та інших авторів. Проте постійні зміни у МСФЗ вимагають детального дослідження їх впливу на систему обліку фінансових інструментів та оперативного реагування на такі зміни шляхом приведення вітчизняних нормативних актів та інструкцій у відповідність принципам міжнародної облікової практики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Операції з фінансового інвестування відображаються банківськими установами на рахунках бухгалтерського обліку та у статтях фінансової звітності відповідно до правил та принципів, визначених у міжнародних стандартах бухгалтерського обліку та фінансової звітності [5, ст. 6, ч. 3].

Група стандартів, що регулюють процедури обліку та відображення у звітності інформації щодо операцій із цінними паперами в торговому портфелі, портфелі на продаж та портфелі до погашення, зазнали значних змін протягом останніх років. Принципи обліку, відповідно до яких інформація відображалася у фі-

нансових звітах та примітках до них, не дозволяли надати об'єктивну оцінку результатам операцій із фінансовими інструментами та ризикам, на які наражалися суб'єкти господарювання в процесі здійснення кредитних та інвестиційних операцій. Результатом реагування на виявлені недоліки стала заміна МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», а також формуванням нового МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості».

Враховуючи всі зміни в принципах обліку, можна стверджувати, що придбані банком цінні папери, що класифікуються як фінансові інструменти та включаються до одного з трьох портфелів, входять до сфери застосування шести міжнародних стандартів фінансової звітності (рис.1): МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [6], МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» [7], МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості» [8], МСБО 18 «Дохід» [9], МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» [10], МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [11]. Виняток становить МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність» [12], норми якого поширюються виключно на операції із цінними паперами в портфелі банку на продаж — інвестиціями в асоційовані та дочірні компанії, що утримуються з метою продажу протягом 12 місяців з дати їх придбання.

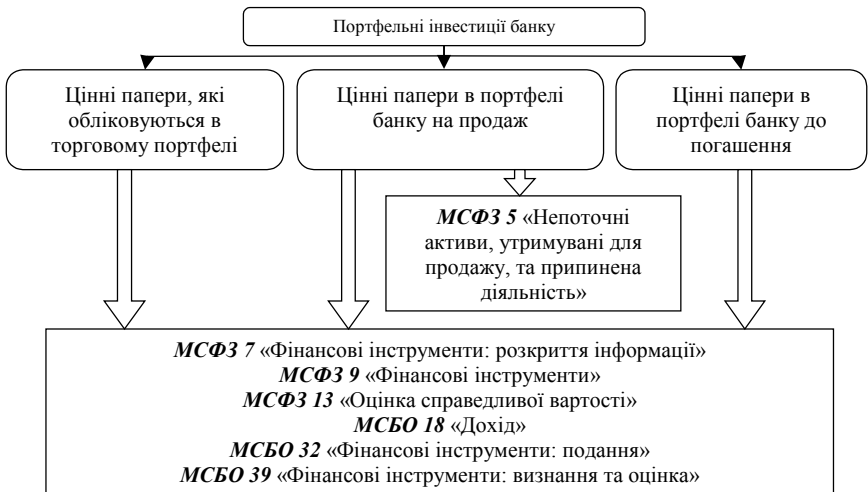

Рис. 1. Стандартизація обліку портфельних інвестицій банків

Перераховані стандарти регулюють процедури обліку портфельних інвестицій та їх відображення в статтях фінансової звітності та примітках до них (Табл. 1).

Таблиця 1

РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ ПОРТФЕЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ БАНКІВ ЗА МСФЗ

Назва МСФЗ/МСБО	Напрями регулювання
МСФЗ 5	Вимагає класифікувати інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, що розміщуються в портфелі на продаж, як непоточні активи, утримувані для продажу, оскільки їх балансова вартість «буде в основному відшкодовуватися шляхом операції продажу, а не поточного використання» [12, п.6]. Оцінка таких активів здійснюється за меншою з двох оцінок: балансовою вартістю, або справедливою вартістю з вирахуванням витрат на продаж
МСФЗ 7	Висунення вимог щодо розкриття у фінансовій звітності банків інформації про інвестиційні операції із цінними паперами
МСФЗ 9	Встановлення правил і принципів первісного визнання інвестицій, їх первісної та подальшої оцінки, переоцінки, умов припинення визнання та перекласифікації. Визначення трьох методів подальшої оцінки портфельних інвестицій: за справедливою вартістю з відображенням переоцінки у прибутках чи збитках, справедливою вартістю із відображенням переоцінки в іншому сукупному доході та амортизованою собівартістю
МСФЗ 13	Встановлення основних принципів та правил визначення справедливої вартості фінансових інвестицій з використанням методів математичного моделювання. Розкриття у примітках до фінансової звітності характеристик інформації, що була використана для визначення справедливої вартості фінансового інструменту шляхом формування трьох рівнів вхідних даних
МСБО 18	Визначення двох форм отримання доходу за результатами інвестиційної діяльності банку — відсотків та дивідендів. Оцінка доходу за «справедливою вартістю компенсації, яка була отримана або підлягає отриманню» [9, п.9]
МСБО 32	Визначення понять «фінансовий інструмент» та «фінансовий актив», що дозволяє включати портфельні інвестиції банків до категорії фінансових інструментів та групи фінансових активів
МСБО 39	Визначення методики оцінки фінансових інвестицій за амортизованою собівартістю із використанням методу ефективної ставки відсотка

Основним нормативним актом НБУ, що регулює облік фінансових інвестицій банків, є Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України № 358 [13], що складена відповідно до принципів, визначених в МСБО 39. Положення МСБО 39 передбачало наявність чотирьох категорій фінансових інструментів, три з яких стосувалися фінансових інвестицій [11, п. 9]. Категорії «Фінансові активи за справедливою вартістю із відображенням переоцінки як прибутку чи збитку» відповідав торговий портфель цінних паперів, в якому утримувалися інвестиції, придбані з метою продажу або перепродажу протягом звітного періоду. Виходячи з назви категорії, цінні папери в такому портфелі оцінювалися за справедливою вартістю з переоцінкою в прибутках чи збитках (рис.2). Фінансові активи, що класифікувалися як доступні для продажу, були віднесені до портфелю цінних паперів на продаж із подальшою оцінкою за справедливою вартістю із переоцінкою в додатковому капіталі або за собівартістю (для пайових фінансових інструментів за умови неможливості визначення справедливої вартості). Портфель цінних паперів до погашення було сформовано за критеріями категорії фінансових інструментів «інвестиції, утримувані до погашення» із їх подальшою оцінкою за амортизованою собівартістю з використанням методу ефективної ставки відсотка.

Для кожної категорії інструментів, і, відповідно, портфелів цінних паперів, було визначено конкретний метод оцінки. Це дозволяє стверджувати про наявність єдиної класифікаційної характеристики, за якою визначалася подальша оцінка придбаних інвестицій — вид портфелю цінних паперів.

Із затвердженням МСФЗ 9, визначена класифікація фінансових інструментів було вилучена, а система критеріїв подальшої оцінки фінансових інвестицій стала набагато складнішою (рис. 3).

В МСФЗ 9 визначено три види оцінки, що застосовуються до придбаних фінансових інструментів: справедлива вартість із відображенням переоцінки в прибутку чи збитку, справедлива вартість із переоцінкою в іншому сукупному доході та амортизована собівартість. Головним критерієм визначення оцінки виступає вид цінного паперу — борговий або пайовий фінансовий інструмент.

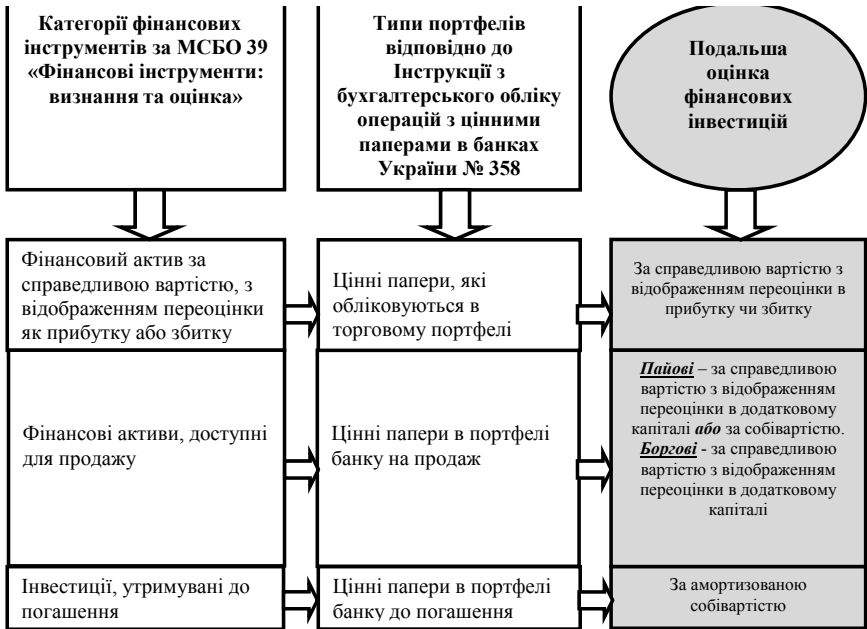

Рис. 2. Зв'язок між категоріями фінансових інструментів, типами портфелів цінних паперів та методами їх подальшої оцінки

Боргові цінні папери оцінюються за амортизованою собівартістю за умов утримання активу з метою отримання контрактних грошових потоків, що являють собою виключно погашення основної суми та процентів за користування активом. У випадку, якщо умови користування активом відповідають умовам їх визнання за амортизованою собівартістю, проте виникає невідповідність оцінки між активом та пов'язаним із ним зобов'язанням («неузгодженість обліку»), суб'єкт господарювання може прийняти рішення оцінювати борговий інструмент за справедливою вартістю із переоцінкою в прибутку чи збитку [7].

В інших випадках, коли метою придбання фінансового інструменту не є отримання контрактних грошових потоків у вигляді погашення основної суми та відсотків, боргові цінні папери оцінюються за справедливою вартістю з переоцінкою в прибутку або збитку.

За умов здійснення фінансових інвестицій шляхом придбання інструментів капіталу (пайових цінних паперів), банк може прийняти рішення про їхню оцінку за справедливою вартістю із переоцінкою в іншому сукупному доході. В усіх інших випадках, придбані акції оцінюються за справедливою вартістю із переоцінкою в прибутку або збитку [7].

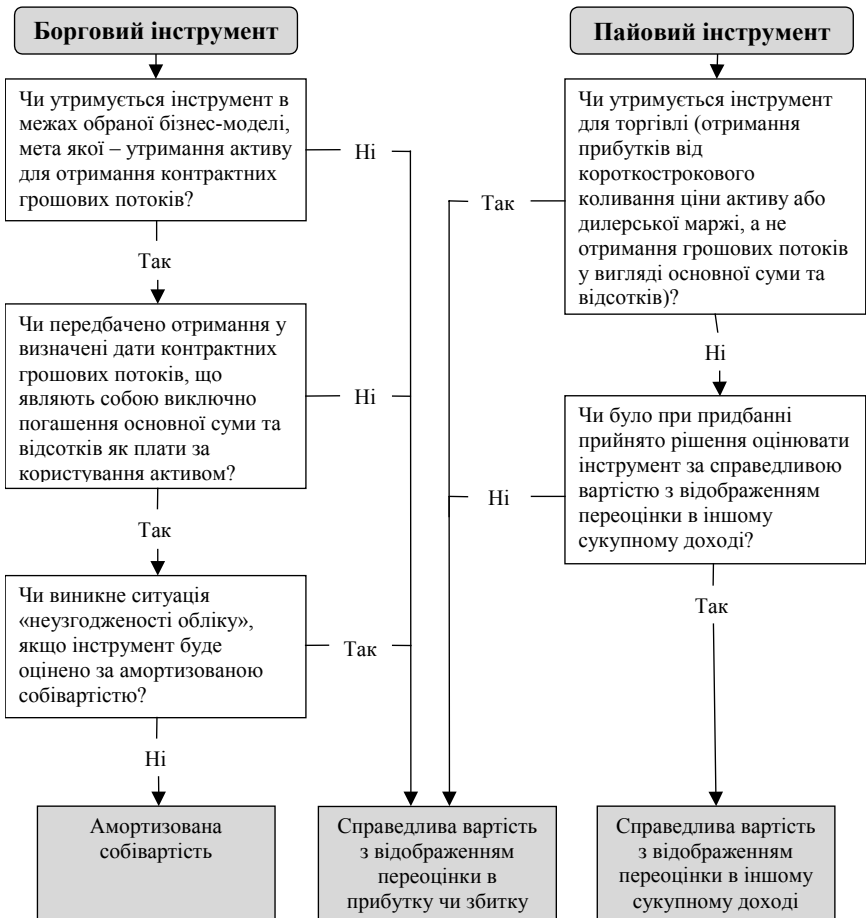

Рис. 3. Визначення виду подальшої оцінки боргових та пайових цінних паперів відповідно до МСФЗ 9

Таким чином, відповідно до нової класифікації фінансових активів, цінні папери в торговому портфелі оцінюються виключно за справедливою вартістю з переоцінкою в прибутку або збитку, оскільки «портфель фінансових активів, який відповідає визначенню утримуваного для торгівлі, не утримується з метою отримання контрактних грошових потоків» [7, Б4.1.6]. Боргові цінні папери в портфелі банку на продаж можуть оцінюватися за амортизованою собівартістю або справедливою вартістю з переоцінкою в прибутку чи збитку. Подальша оцінка пайових цінних паперів в портфелі на продаж здійснюється за справедливою вартістю з переоцінкою в прибутку чи збитку або справедливою вартістю з відображенням переоцінки в іншому сукупному доході. Боргові фінансові інструменти в портфелі до погашення визнаються в обліку за амортизованою собівартістю або справедливою вартістю з переоцінкою в прибутку чи збитку.

Якщо раніше процедура визначення виду подальшої оцінки включала три етапи — встановлення мети придбання інструменту, визначення портфелю, що відповідає меті придбання, визначення методу оцінки відповідно до типу портфелю, то із зміною облікових стандартів ця процедура набуває дещо іншої логічної послідовності: визначення виду інструменту (борговий чи пайовий), встановлення мети придбання, визначення методу оцінки (рис. 4).

Рис. 4. Логічна послідовність визначення методу подальшої оцінки придбаних цінних паперів

Зміни правил визначення подальшої оцінки інструменти дозволяють дійти висновку, що із впровадженням нового стандарту зникає зв'язок між типом портфелю і методом оцінки, натомість першочергово встановлюється вид цінного паперу, що в подальшому визначає мету його придбання та метод оцінки. Із втратою чинності положень МСБО 39 щодо класифікації фінансових ін-

струментів за трьома групами, зникає необхідність класифікації цінних паперів в Інструкції № 358 за трьома портфелями. Натомість, стає доцільним в обліку виділити дві групи: інвестиції в боргові цінні папери та інвестиції в пайові цінні папери з їх подальшою класифікацією за методами оцінки (рис. 5). Інструменти капіталу, в результаті придбання яких формуються асоційовані та дочірні компанії, лишаються у відповідній групі без змін.

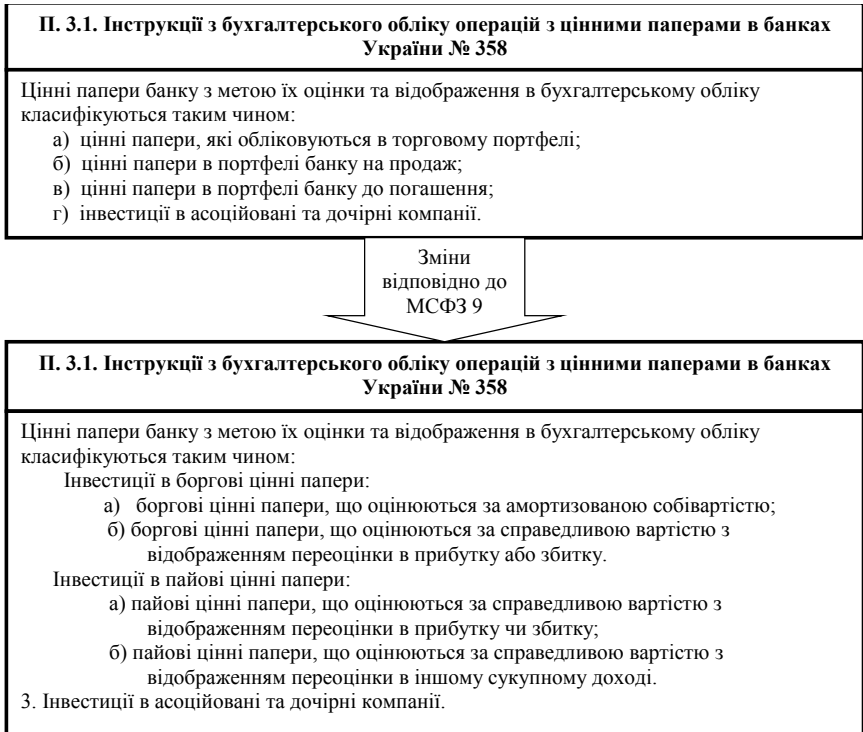

Рис. 5. Зміни в класифікації операцій банків з цінними паперами в Інструкції № 358

Висновки з проведеного дослідження. В результаті проведеного дослідження було охарактеризовано міжнародні стандарти фінансової звітності, що регулюють облік портфельних інвестицій банків, а також проаналізовано зміни в класифікації та оцінці фінансових інструментів, що виникли внаслідок затвердження

нових стандартів. Запропоновано зміни в класифікації операцій банків з цінними паперами в Інструкції № 358 з метою її приведення у відповідність з новими принципами класифікації в МСФЗ.

Література

1. *Кузьмінська О.Е.* Впровадження міжнародних стандартів в облікову практику банків України // Економіка та підприємництво: зб. наук. праць молодих учених та аспірантів. — К. : КНЕУ, 2009. — Вип. 23. — С. 290—301.

2. Облік і звітність за міжнародними стандартами: навч. посібник / О.В. Небильцова, Р.С. Коршікова, Л.І. Лук'яненко, В.В. Ходзицька. — К.: КНЕУ, 2011. — 453 с.

3. Оцінювання фінансових інструментів банку за Міжнародними стандартами фінансової звітності: навч. посібник / П. М. Сенищ, В. І. Ричаківська, М. Л. Лапішко, Л. П. Снігурська. — К. : УБС НБУ, 2009. — 451 с.

4. *Сняк Г.І.* Методичні аспекти бухгалтерського обліку операцій банків з цінними паперами // Світ фінансів. — 2008. — № 2. — С. 79-89.

5. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

6. Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

7. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

8. Міжнародний стандарт фінансової звітності 13 «Оцінка справедливої вартості» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

9. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 18 «Дохід» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

10. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти: подання» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

11. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

12. Міжнародний стандарт фінансової звітності 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

13. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Статтю подано до редакції 14.05.13 р.

УДК 657.37

*В. О. Осмятченко, д.е.н., професор,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
М. М. Матюха, к.е.н., доцент
Київський національний торговельно-
економічний університет*

РОЛЬ І МІСЦЕ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УПРАВЛІННІ ЕКОНОМІЧНИМ ОБ'ЄКТОМ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто питання інформаційного забезпечення управління підприємством при використанні інформаційних систем обліку. Розкрито сутність інформаційних технологій обліку. Визначено роль управлінської використання системи в контексті сучасних інформаційних систем обліку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інформаційна система обліку, інформаційна технологія обліку, автоматизоване робоче місце, автоматизація обліку.

АНОТАЦІЯ. Рассмотрены вопросы информационного обеспечения управления предприятием при использовании информационных систем учета. Раскрыта сущность информационных технологий учета. Определена роль управленческой использования системы в контексте современных информационных систем учета.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: информационная система учета, информационная технология учета, автоматизированное рабочее место, автоматизация учета.

ANNOTATION. The problems of information management now using accounting information systems. The essence of information technology accounting. The role of management in the context of the use of modern information systems accounting.

KEY WORDS: information system for accounting, information technology accounting, workstation, automation of accounting.